III. ÉVFOLYAM. 1883. 1. szám. Debreczen, Január 5-én.

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Szerkesztőség: hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő N.-Péterfia utcza 348 szám.

Megjelen havonként háromszor, 5-én, 15-én és 25-én egy, illetöleg másfél iven. **Előfizetési ár** egész évre 4 frt., félévre 2 frt., **Hirdetések dija:** 100 szóig 1 frt., 200 szóig 2 frt., a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr. harmadiknál 70 kr. Bélyegdij minden hirdetésnél külön 30 kr.

Kiadó hivatal: hova e lap anyagi dolgaira vonatkozó minden közlemény és küldemény intézendő, Füvészkert utcza 1080.

Előfizetési felhivás a Debreczeni Protestáns Lap 3-dik évfolyamára.

Lapunk az 1883-dik esztendővel 3-dik évfolyamát kezdi meg.

Czélunk ez évfolyam tárczájaban megkezdeni, a tiszántuli ref. egyházkerület történetére vonatkozó legrégibb adatoknak közlését, az illető jegyzőkönyvek alapján; hogy ekképen lapunk ne csak a jelennek szószólója, magyar ref. egyházunk és protestáns tanügyünk jelen érdekeinek képviselője, hanem egyszersmind egyházi életünk multjának, legalább részben, egy egyházkerületben kifejlődött képét, rendszeres folyamatát is tárja fel előttünk, a mint ezen egyházi élet menetét, a tiszántuli ref. egyházkerület levéltárában található okmányokból megalkothatjuk. Ez a tárczarovat tehát ugy egyháztörténelmi, mint egyházjogi elvek tekintetében is kell, hogy érdekkel birjon ref. hitfelekezetünk tagjaira.

És hogy lapunk ezen kitüzött czélnak annál inkább megfelelhessen, vagy terjedelmét szándékozunk megnövelni, ugy hogy minden hóban mi is adjunk legalább 4 és ½ ivet; vagy pedig heti lappá változtatjuk azt át.

Ez azonban csak akkor lesz lehetséges és kivihető, ha kellő pártfogoltatásban részesülünk; kérjük a protestáns olvasó közönséget, főleg a tiszántuli ref. egyházkerület kebelében a lelkipásztor és tanitó urakat, miután meggyőződésünk szerint a tárczarovatban tervezett hiteles adatoknak minden egyház levéltárában helyet kell foglalni — hogy e nemes irányu vállalatot támogatni sziveskedjenek.

Az előfizetési ár ily módozatok mellett is csak a régi marad; egész évre 4 frt, félévre a folytatás feltétele mellett 2 frt. Az előfizetési dijjakat Füvészkert-utcza 1080 szám alatt a kiadó hivatalhoz kérjük küldetni; a lap szellemi részét illető küldemények pedig N.-Péterfia-utcza 348. sz. a. intézendők.

Végezetre kérjük a megrendeléseket kellő időben jelezni, hogy a nyomatandó példányok iránt tájékozva lehessünk.

Debreczen, 1882. Deczember 14.

Felelős szerkesztő: **Tóth Sámuel.**
Szerkesztőtársak: **Békési Gyula.**
Géresi Kálmán.

Bóldog uj évet!

Bóldog uj évi üdvözlettel nyitjuk meg lapunk 3-dik évfolyamát.

Az 1883-dik év a szervezkedés, az erők számbavételének esztendeje lesz, magyar ref. egyházunk egyetemére nézve, hogy az országos zsinat által törvényben kimondott egyesülés elve tettekben, bölcs intézkedésekben nyerjen valósulást. Mert mit érnek a legnagyobb törvényhozói bölcsességgel alkotott törvények is, ha azok csak a hólt betükben vannak lefektetve s gyakorlati alkalmazásukra nincs meg a szives készség, testvéries jóakarat és erős egyetértés. Mig ellenben ha ezek megvannak, a hiányos törvények is nagy eredményeket idézhetnek elő s bóldogithatják azt az egyesületet, vagy társulatot, melynek kebelében a cselekvésre az erős akarati erő meg van és az egyetemes közjó szabályozónak ismertetik el.

A zsinat megalkotta az egyházi törvényeket s azok már mind az 5 egyházkerületben kihirdetve s legnagyobb részben életbe léptetve is vannak; ha bár nem tagadhatjuk, hogy a törvényhozó testületnek a zsinatnak azon mulasztása, hogy a törvények életbeléptetésénél átmeneti intézkedésekről nem gondoskodott a törvényben; vagy azt ki nem mondotta, hogy a törvények életbeléptetésére nézve intézkedéssel az egyetemes konvent bizatik meg: már eddigelé is bizonyos félreértésekre s eltérésekre adott alkalmat s eredményezte, hogy az 5 egyházkerület mind megannyi különböző eljárást állapitott meg azok foganatositásánál s kisebb-nagyobb zökkenést és megrázkódást idézett elő egyházi életünkben. Hanem ezt a hiányt és csorbát, majd lassankint kipótolhatja az egyetemes konvent, miután a törvények 61. §. e) pontja értelmében az ő hatás- és jogkörébe tartozik: a zsinat határozatait végrehajtani, illetőleg végrehajtásukról intézkedni. És teljesen reménylenünk lehet, hogy az egyes egyházkerületek bizalmi férfiai, a konventi tanácskozásokban egymás megértésével, kiegyenlithetik és szépen elsimithatják a most mindenesetre létező félreértéseket s netalán ellentétes kiviteli módozatokat.

A szervezkedés nagy munkájánál tehát mindenekfelett egymás megértésére, a kölcsönös bizalomra és szeretet lelkére van szükségünk, melyek vezéreljék tetteinket adjanak irányt az intézkedéseknek. — Ha ezek lesznek a vezércsillagok, melyeknek világa után halad a ref. egyház, akkor elválik tőlünk a féltékenység szelleme, mely a legtöbbször nem akarja engedni, hogy belássuk mí az igazi közjó, mit kiván az egyetemes egyház jóléte és érdeke.

A magyarországi protestáns egyház eddigi élete folytonos önfentartási küzdelem és harcz volt, az őt környezett ellenséges elemek között s munkásságát és tevékenységét teljesen igénybe vette a létérti küzdelem, ugy hogy kevés ideje maradt a belügyek bölcs és tervszerü intézésére. — Fájdalom ma sem mondhatjuk, hogy ezen harcz befejezve van s ez oldalról védtelenül lehetünk, mert bizony ma is ébren kell virasztani az őrállóknak, de legalább most már beldolgaink okos számbavételére nagyobb erővel rendelkezhetünk. Ezt használjuk fel az egyházi és iskolai élet ujjáteremtésénél.

Ujévi üdvözletünknek tárgya tehát azon nemes és szives óhajtás, hogy az 1883-dik esztendő, egy uj korszaknak megnyitója legyen a magyar ref. egyház életében, a melyben kezdetét veszi az egyesitett munkásság a legnagyobb buzgósággal és kitartással, egyházi és iskolai életünk ujjá alakitására, az erők czélszerü felhasználására s imádkozzunk a mi Urunkkal, a pásztorok fejedelmével: Miatyánk! Jöjjön el a te országod!!

Tóth S.

Töredék
a magyar ref. ének- és isteni tisztelet történetéből.

A debreczeni derék deákok által hozzám megküldött „Közlöny“ a hittanszaki önképző-társulat köréből, czimü folyóirat 2. számában olvasom, miszerint a nagy buzgalmu Szilágyi István a máramaros-szigeti lyceum igazgatója, 10 frtnyi pályadijt tüzött ki e tételre: „Egykoru kutfők alapján adassék elő a magyarországi ref. egyház külső isteni tiszteletének kifejlődése.“

Nagy kérdés, nehéz tétel, melynek megfejtésén én már — Isten kegyelméből — szinte 20 év óta munkálkodom, az ország minden részéből — a hol csak valami nyomot sejtek — szedem-veszem az adatokat, s eddig már — a közlötteken kivül — tudom, hogy a biztos források hol léteznek.

Az akadémia könyvtárában 14, a muzeumban 17, az egyetemi könyvtárban 6, a Ráday könyvtárban (budapesti ref. kollégium) 2, Toldy Ferencz könyvtárában 1, ezeken kivül még 51 részint agenda, részint énekes könyv, különben 1536 tól 1701-ig százhét énekes könyv áll rendelkezésre, nevezett könyvtárakon tul, az erdélyi muzeum, debreczeni, sárospataki stb. könyvtárakban.

Daczára a feldolgozandó roppant halmaznak, végetlen fogok örülni, ha valaki a derék theologus ifjak közül — ha bár csak némi részben is — megpróbálkozik vini a nehéz tétellel! Soha sem olvastam ifju ember számára szebbet, mint Arany allegoriáját a „Szivárvány“-ról, és Longfellow „Excelsior“ versét. — Amott az ábránd, emitt az erős akarat törnek előre s a magasba. Ifju emberben pedig e kettő, kell hogy együtt müködjék.

Ezek előre bocsátása után lássuk a czimül feltett sz. sacramentom kiszolgáltatása körül történt eljárásokat, közvetlen a reformatio nagy müvének hazánkban történt végrehajtása után.

Biztos forrásunk s utmutatónk e tekintetben Heltay Gáspár 1559-diki Agendája, a második bővitett kiadás. — Igen, a második, mert Heltay maga mondja a czimlap hátán olvasható latin előszavában — melyet a magyar egyházak lelkipásztoraihoz intéz — hogy ezt az 1557. bővitett kiadást, már megelőzte egy másik (melyből ugyan még eddig egyetlen példány sem került elé), de megjelenési évét 1550—53. közt kell keresnünk. (Lásd: Szabó K. Régi magyar könyvtár 17—18. l.)

E könyv most a tiszántuli ref. egyházkerület áldott püspökének kegyes intézkedése folytán, a debreczeni ref. kollégium könyvtárából, nálam van.

Heltay, mielőtt a sz. sacramentumok actusára lépne, terjedelmes (magyar) értekezést bocsát előre a keresztyén lelkipásztorok tisztiről, azon kor erkölcsi állásáról, mivoltáról, mely felette érdekes! Amarra nézve elmondván az okokat, minémü nagy méltóság legyen a lelkipásztorság, igy szól: „De kevesen gondolják meg a lelkipásztorok, plebánosok és predikátorok közül az ő tiszteknek méltóságát és terhes vóltát, főképen pedig azok között, kik Rómától függnek: mert ezek az ő pásztorságukat nem itélik lelkeknek gondviselésének, hanem Mese mondásba és egyéb hijábavaló pepecselésekbe foglalatosok és minden

gondviselések erre vagyon, hogy a dézmát, bor, buzát stb. kár nélkül begyüjthessék."

Az erkölcsi állapotról igy szól: „Most ez utólsó gonosz időben kevés böcsületben vagyon a Miniszterium*) és nagy utálatosságban vagynak a plebánosságok, predikáló székek, a szegény keresztyéni tanitókkal és tanulókkal egyetemben. Mert mind a fejedelmek, mind a nemes urak, a polgári rendekkel egyetemben, semmire kevesb gondot nem viselnek, mint a szentséges Istennek Miniszteriumára" stb.

A keresztség kiszolgáltatásának „módja avagy rendi" igy volt:

A komák bevivén a kisdedet a paphoz, a pap megkérdi őket: miért hozták a gyermeket? a komák felelének: keresztelni.

Pap: micsoda névre, kinek akarják keresztelni?

Komák: N.-nek.

Annakutánna a pap a komáknak tanitást tartott (Heltay szerint: szóllitotta őket) Márk evangelista 10. részéből, „midőn Jézushoz gyermetskéket hoztak vala, hogy illetné azokat." (Érdekes a Heltay locusa Márk. 10. 13—16, mely meglehetősen különbözik a Caroli-féle 1608-diki textustól, s igy van: „Az időbe hoznak vala Jézushoz gyermetskéket, hogy illetné azokat. A tanitványok kedig meg feddik vala azokat, a kik oda hozzák vala: melyet mikor Jézus látott volna, megharagvék és monda nekik: Hadgyátok a gyermetskéket én hozzám jőni és meg ne tiltsátok őket: Mert ilyeténeké az Istennek országa. Bizony mondom tünektek: Valaki nem veendi az Istennek országát, mint e gyermetske, semmiképpen abba be nem mehet. És minekutánna megölelgette volna őket, kezeit reájok vetvén, megáldá őket.)

Ezután ismét egy tanitást Máté 18. részéből (2—6. és 10. 11. versek), mely után előhozá, hogy sz. Pál mondása szerint (Efez. 2.) természet szerint haragnak fiai vagyunk, de az Isten az ő sz. fiának áldozatjáért könyörül rajtunk, ugyanazért imádkozzunk az ő kegyelmének elnyeréséért s e gyermetskét buzgóságos hitből és szeretetből ő neki ajánljuk.

Ima: „Örök mindenható ur Isten, a mi urunk Krisztus Jézusnak szent atyja: könyörgünk te neked e te szolgádért (a vagy e te szolgálóleányodért) N. N. mely a te keresztségedet kéri, és a te örökké való jó kedvedet e lelki születésének általa kévánnya: hozzád fogadjad őtet uram Isten: És miképen megmondottad: Kérjetek és veszitek: keressétek, És megtaláljátok: Zörgessetek, És megnyittatik tünektek: Azonképen nyútsad immár a te jódat ennek kérének: Nyisd meg az ajtód ennek zörgetőnek, hogy az örökkévaló áldást e mennyei feredőnek általa megnyerje és a te ajándékodnak megigért örökkévaló országát vegye, a mi urunk Krisztus Jézusnak általa. Ámen.

Ismét könyörögjünk az ur Istennek:

Örök mindenható atya ur Isten, kérünk tégedet a te szent fiadért, a mi urunk Krisztus Jézusért, bocsásd el a te szent lelkedet, hogy a te szömélyedre teremtet nemes állatodnak szűvét megvilágositsa és nemzen ő benne igaz hitet, szeretetet és engedelmességet, hogy a gonosz pokolbeli ördögnek, a testnek és világnak ellene álhasson, te neked szentséges élő templommá lehessen. Adjad, hogy megutálja a bünt és a pokolbeli ördögnek minden fertelmes esztekéllésit: Tégedet kedig örök ur Isten, féljen, tiszteljen és szüve szerint szeressen. A te szent fiaddal, a mi urunk Krisztus Jézussal és a szent Lélekkel egyetembe, Mindörökkön örökké, Ámen.

(Volt még egy más ima is azon alkalomra — mely a most leirt helyett mondatott, — ha felnőtt egyént kellett keresztelni, melyben az eredendő bünből való megtisztitás után oda kellett mondani a miniszternek ezt is: „és a mit ő maga mivelt és hozzá tött."

Itt a miniszter térdre esvén a komákkal egyetembe, imádkozzék a Miatyánkkal.

Annak utánna a miniszter szólván a komáknak, ekképen intse őket:

Szerelmes atyámfiai stb. intés, hogy a gyermekekre gondot viseljenek, s ha árva lenne, szorgalmatosan és hivséggel tanitsák:

először: a 10-dik parancsolatra, melyből megismerhesse Isten akaratját és saját gyarló természetének mivoltát,

másodszor: a hitnek ágaira, hogy megismerhesse Isten kegyelmes voltát, melyet megjelentett a Krisztus Jézus által,

harmadszor: a miatyánkra és minden idvességes dolgokra,

továbbá intések az istenes és keresztyéni életre, főképen ha látjátok, hogy e fogadásoknak, melyeket ti, itt az ő képébe fogadtok, meg nem áll; — hanem istentelen és gonoszságos életbe fogialja magát, melytől óltalmazzon minket mindnyájan az atya ur Isten az ő szent lelkének általa. Ámen.

Kálmán Farkas.

(Vége köv.)

*) Nem is lehet ezt csodálni! nem halt még ekkor ki az a generatio, mely látta, tudta, tapasztalta a papság tudatlanságát, erkölcsi elaljasultságát, igy tehát nem volt képes eléggé méltányolni s tisztelni azokat a minisztereket se, kik Isten országa épitése körül véghez vitt véres-verejtékü munkájukkal, valóban kiérdemlették a martyrok koronáját! K. F.

Debreczeni Kalocsa János.

Egyházi irodalmunk egyik kevésbé ismert alakját akarom most e lapok hasábjain bemutatni. – Forrásaim nehány adat az egyházi anyakönyvekből, egy pár jegyzőkönyvi pont s a régi irodalom ismertetésére oly annyira értékes „előszók" lesznek. — Nem tudom, töredékes adataim egészszé válnak-e kezeim alatt, de ha töredékek maradnak is, abból az időből becse van még a töredéknek is.

Kalocsa Jánosnak Debreczen volt a szülővárosa. Biztosra állitom ezt s nem csak az akkori szokásra hivatkozva, melyszerint a tudós emberek szülőföldjök nevét is a magukéhoz csatolják, de állitom azért is, mert neveltetése itt folyt le, s üldöztetése alatt ide menekült s élte java részét abban a körben töltötte, melynek a központja Debreczen volt.

Nevekedett tehát a debreczeni kollégiumban, s az iskolai törvényeknek 1651-ben subscribált.*)

*) E subscriptióról Bakóczy János h. böszörményi lelkész ur tudósitása szerint, Révész Imre kéziratgyüjteményében, a Job-

A kollégiumban felköltötte maga iránt a figyelmet. — Megismerkedett a szentirás nyelveivel, tanulgatta az angol s hollandi nyelveket. Midőn pedig jövőjéről gondolkoznék, támasztott Isten neki patronust „ama boldog, nagy emlékezetü és Isten anyaszentegyházának épületére igyekező nemes, nemzetes férfiuban Kolozsvári Szakács Mihály uramban"*), a ki aztán őt külföldi akadémiákra segitette. Mit csinált az akadémiákon egyik müvének**) ajánlólevele szerint a következőkben adjuk elő.

Látta, hogy a magyar theologusok közt van elég, ki angolul, hollandul tud, s a szentirás nyelveit érti. — Ő oly nyelvet akart sajátjává tenni, melyet alig tudott akkor, az ő fajta emberek közül valaki, s ez által uj forrásból akarta gazdagitni egykor egyháza s nemzete irodalmát. E nyelv az olasz volt, mely kivált Deodatus János „szép jegyzésekkel és magyarázatokkal ékesittetett bibliája" miatt vonzotta. De menjünk rendben. Legelőször Gröningába ment, hol Maresius Sámuelt hallgatta. Innen Leidába fordult, a hol ismét bölcsészeti s hittudományi előadásokat látogatott. — Ugyanekkor, talán csak rövidebb ideig, más akadémiákat is megnézett s ugy fordult vissza Franeckerába. Már Maresius hallgatásakor megragadta figyelmét az imént emlitett olasz biblia, melyet Maresiusnál gyakran látott. Most Franeckerában ismét ismét elibe kerül. — Itt ugyanis, hol egyik, hol másik theologust hallgatva, végre Walkchenier János tanitványa lett. Ez ismét dicséré előtte az olasz magyarázatokat Az ifju tudós most méginkább óhajtá tehát az olasz nyelvet tudni. Folyamodik professorához, de az nem volt linguista, s az egyetemi törvények szerint a más buzájába nem vághatta a sarlót. Látva azonban Kalocsa János igyekezetét, őt és Felföldi Váczi István egykori pataki seniort magához hivta s titokban adott nekik nehány órát s odáig vitte őket, a honnan már maguk is tovább haladhattak az olasz nyelv tanulásában.

De a pénz fogyott s Kalocsa Jánosnak a hazatérésre kellett gondolnia. Jóltevőjének azonban ujabb küldeménye érkezett utánna, mire aztán Angliába utazott, a hol legelsőben is a Belgiumban hasztalan keresett olasz bibliát londoni tartózkodása alatt megszerezte s ott „valami hybernussal" egy szállásra szorulva, annak a bibliának a jegyzeteit olvasgatta. Angliából ismét Franeckerába tért vissza. Akadémiákon való időzéséről igy emlékezik Szilágyi Márton ugyancsak az Énekek énekére irt magyarázatok elibe bocsátott dicsérő versezetben:

„Ezerhatszáz után az ötvennegyedik,
Isten tetszéséből mikor teldegélik,
Bujdostod ideje midőn muldogálik,
Visszatérésedet várod majd csak alig.

Szép Franeckerában nagy Walkcheniernek
Leülél lábánál, hogy az olasz nyelvnek
Értelmét vehessed s osztán nemzetednek
Szolgálhass folytában teljes életednek."

bágy János-féle kéziratban van emlékezés. Ha ugyan nem más Debreczeni Jánosról van ott szó, mert volt e korban több is. E kételkedésre az ád nekem alkalmat, mert ha az akkori iskolázás szokott lefolyását összevetem e subscriptio és a D. Kalocsa János külföldre menése közt lefolyt idővel, ezt az időt, a tanfolyamhoz mérve, kevésnek kell tartanom.

*) Az „Énekek énekére" irt magyarázat ajánló leveléből.

**) A fentebbinek.

1654-ben Leydában két bölcsészeti müve jelent meg. Ezt Erdélyi János után irom,*) ki „A bölcsészet Magyarországon" czimü becses czikke rovatában igy emlékezik meg Kalocsa Jánosról: „D. Kalocsa J. az anyag formáinak eredetéről és a dolgok módjáról, összevetve a lénynyel irt bölcsészeti értekezéseiben, Aquinói Tamással és a scholastikai epigon Suares spanyol jezsuitával tart. — Gyakran hivatkozik reájok, elmélkedik szerintök, utóljára is gyermeteg őszinteséggel, mi philosophnál ritka tünemény, vallja be a rend- és módszer iránti bizalmatlanságát s jelzi a scholastika iránti hangulatot. Ő minden szigorral sem tudja feloldani az anyagi forma kérdését s nem birja megfogni némely bölcsészek makacsságát, mi alapon volnának készek eldobni csak azért, mert nem boldogulnak tisztába tenni, kimagyarázni a formákat.**)

Franeckerából aztán hazafelé fordult s „boldogul, békével s örömmel vissza is érkezett."

Itt adataimban hézag van. 1654-ben Kalocsa János még külföldön volt s hihetőleg vagy még abban az évben, vagy 1655-ben haza jött. Mily állást foglalt el 1658-ig, nem tudhatom. 1658-ban már a kecskeméti iskola rektora lett s viselte hivatalát három iskolai éven át. 1661-ben pedig megválasztották kecskeméti papnak, mely hivatalban vala egész 1667-ig.***)

Irodalmi munkásságát itt a hazában egy kis értekezés kiadásával folytatta. „Ifjui kereskedésemben (t. i. az Istentől nyert szent ajándékokkal való kereskedésében) irtam vala ama kis traktatust, melynek titulusa Örök életzsengéjének érzése, melyet nemzetes Beszerményi Mihály deák uramnak dedicáltam vala, mert istenes költségével világra jövetelében ő kegyelme promoveálta vala."****) E munkából, mely ez idézet szerint kétségtelenül megjelent, ma egy példány sem ismeretes. Elkallódott, mint annyi más terméke ref. egyházi irodalmunknak. A mü megjelenési évét sem jelölhettem meg, de mint abból a sokat idézett ajánló levélből kitünik, pappá léte után kellett neki azt kiadni s talán egy időben a Pápai Páris Imre munkájával, melyről ismét igy következnek D. Kalocsa János saját szavai.

*) Budapesti Szemle. Ujf. 6. f. 96. 97. l.

**) Idéztük Erdélyi szavait, mert az ezek alapját képező értekezéseket nem láthattuk. Erdélyi aztán a következő életrajzi megjegyzéseket csatolja a fentebbiekhez: „Külföldről haza jöve, lelkészi hivatalt viselt a debreczeni egyházmegyében; Nánáson is lakott, valjon előbb-e mint Kecskeméten, honnan visszatérve a Tiszántulra nagy-bajomi pap lett és esperes élte fogytáig." Erdélyi itt a chronologiában hibázik, adatait tanulmányunk folyamán kiigazitjuk.

***) Polgár M. 1836-diki Egyházi Almanakja szerint: Pasti János után „következett 1658-ban D. K. J. ki kecskeméti predikátorrá lett 1663-ban." (78. l.) Fördős Lajos főesperes ur ez adatra vonatkozólag közölte velem, hogy a kecskeméti egyház anyakönyvében némileg ettől eltérő feljegyzés áll. Nevezetesen a professorok névsorában ez van: 1658. D. K. J. lett kecskeméti lelkipásztor stb. 1662-ben utóda Csuzi Cseh Jakab. A lelkészek névsorában pedig: D. K. J. (1661—1667.), ki rektorságot viselt már ezelőtt az itteni iskolában stb. A kecskeméti tractus régi jegyzőkönyvében meg ismét a következő adatot leltem: Pap volt (t. i. Kecskeméten) 1655. Beregi János, 1663. D. K. J., 1681. Leuthi János stb. Rektor volt 1664—5. Debreczeni János. Ezek az adatok első tekintetre eltéréseket mutatnak. Szorgosabb összevetésre azonban a Fördős Lajos ur által közlött anyakönyvi feljegyzésnek kell igazat adnunk.

****) Énekek éneke magyar előbeszéd.

„Ugyanekkor (t. i. az „Örök élet sengéje“ kiadásakor) némelyeket (t. i. irókat s müveiket) ujonnan támasztottam s világra hoztam. Legelőször Pápai P. Imrét „Keskeny Vt.“ nevü könyve eleiben irt dedicatióimmal. — Azután Szathmári Ö. Istvánt „Titkok jelenésére“ belgiomi nyelvből forditott magyarázatainak kiadásával s szives dedikálásával.

Dr. Kiss Áron.

(Folyt. köv.)

Hittanszaki tanulók és tanitói oklevél.*)

A dunántuli ref. egyházkerület már régebben elhatározta: hogy a theologus ifjak tanképességi oklevelet tartoznak szerezni; e tárgyban a tiszántuli ref. egyházkerület népiskolai tanügyi bizottsága és a debreczeni hittanárok tanácskozván: a legközelebb lefolyt egyházkerületi gyülés elé a következő véleményes javaslatot terjesztették elő, mely onnan az egyetemes konventhez tétetett át, hogy ezen iskolaügyünk fejlesztésére oly nagy befolyásu kérdésben a nevezett konvent intézkedjék. — A mindenesetre nagy fontosságu ügy ref. egyházunk egyetemét nagy mértékben érdekelvén, lássuk e tárgyban a konventhez áttett tiszántuli javaslatot:

A tiszántuli egyházkerületi népiskolai tanügyi bizottság a hittanszaki tanárokkal együtt, tanácskozás tárgyává tévén ez ügyet, mindenekelőtt egyhangulag abban állapodott meg, hogy örvendetes haladás leend főiskolánk beléletében, ha a theologus növendékek tanitói oklevelet szerezhetnek. Ők, mint leendő lelkészek iskolafelügyelők, az iskolaszék elnökei lesznek; kivánatos azért, hogy a lelkészek felügyeleti joga ne csak a kánonban legyen megirva, de valóban rendelkezzenek is az ahoz szükséges képzettséggel; — ismerjék nevezetesen az átalános didacticai elveket annyira, hogy birálólag tudjanak fellépni s birjanak kellő gyakorlattal, hogy esetleg képesek legyenek egy népiskolát maguk is vezetni. Még kivánatosabb, hogy ott, a hol lelkész és tanitó tartására nincs meg a szükséges anyagi erő, a lelkész vállalhassa el a tanitói teendőket is, mert a hol csak tanitó marad, ott az egyház rendesen megszünik. Módot kell tehát nyujtani arra, hogy theologus ifjaink megszerezhessék a tanitói rendszeres, teljes érvényü oklevelet.

A bizottság nem látja azonban szükségesnek, hogy a theologusok a tanitóképezde minden tantárgyából vizsgát tegyenek; hanem elégnek tartja, ha a szorosan vett paedagogicumokból vizsgáznak a mellett, hogy irásbeli dolgozattal s gyakorlati tanitással megmutatják tanitói képzettségüket. Egyéb tantárgyakból pedig irassék át az az osztályjegyzék, melyet az érettségi vizsgán nyertek, kitétetvén az oklevélben, hogy az egyes tantárgyak osztályjegyzékei, mely bizonyitványból vannak átvéve. Csak is igy reméli a bizottság, hogy a theologus növendékek képesek lesznek megfelelni ezen uj teendőjöknek a nélkül, hogy saját szakpályájuk tantárgyait elhanyagolnák.

Azon tantárgyak már, melyeket mint szoros értelemben vett paedagogikumokat a hittanhallgatók tanulni köteleztetnének, a következők lennének: neveléstan, methodikával együtt s a nevelés történelme. Hallgatnák ezt az első éves hittanhallgatók, egész éven át hetenként 6 órán, ugy, hogy ebből a gyakorlati képzésre, mintaiskolák látogatására, az ezekben látottak és hallottak megbeszélésére és birálgatására is volna idő szánva, mindig az illető tanár felügyelete alatt, ki gyakorlati kérdések kidolgozására is kötelezné hallgatóit. A heti 6 óra, amennyiben az első éves theologusok 3 órán most is hallgatják a neveléstant, csak hárommal emelné óráik számát. E három óra beosztása aztán a theologiai tanszak első évére, illetőleg az órák beosztásából előálló nehézségek eloszlatása, a theologiai tanárkarra lenne bizandó.

A mi végre a tanitóképesitési vizsgát illeti, ezt a theologusok a 2-ik év elején tennék le. a tanitóképezdei tanárkar előtt, a szokott vizsgadij (2 o. é. forint) lefizetése mellett. A vizsgára a theologusokat tanitó tanárok, illetőleg azok képviselője meghivandó. Hangsulyozni óhajtja a bizottság, hogy a paedagogikumok kötelező tantárgyak legyenek az első éves theologusokra nézve, mint szinte a tanitóképességi vizsga letétele is a 2-ik év elején. Ha azonban valaki tanitói oklevelet nem volna képes a 2-ik év elején szerezni, folyamodás után engedélyt nyerhet arra, hogy később tegyen tanitóképességi vizsgát; azonban a theologiai tanfolyam 4 éve alatt tartozzék mindenik theologus ifju tanitói oklevelet szerezni, különben a theologiai tanszak elvégzéséről szóló bizonyitványa ki ne adassék. A theologiai felsőbb osztályokba másunnan jövő tanulók, a fentebb előadott feltétel mellett szintén utásitandók, a paedagogikumok hallgatására és tanitói oklevél szerzésére.

Hogy a kijelölt tantárgyakat egy tanár tanitsa-é mind. vagy pedig az elméleti rész, t. i. a neveléstan és a neveléstörténet elszakitandó lenne-é a módszertantól és a gyakorlatok vezetésétől? arról a bizottság egyelőre nem mondhat véleményt, hanem abban a meggyőződésben van, hogy a fentebbiekben előadván s a főtiszteletü egyházkerületi közgyülés figyelmébe ajánlván az elveket, ha azok elfogadtatnak, a tantárgyak tanitásának czélszerü berendezéséről javaslattétellel a főiskolai tanárkar bizassék meg. Végre abból a szempontból, hogy a theologus ifjak tanitói oklevéllel ellátása, illetőleg tanitóképességi vizsgára való előkészitése ügyében, az egyházkerületek öszhangzóan járjanak el s az egyöntetü eljárás eloszlassa a kivitel utjában netalán felmerülő akadályokat; — továbbá, hogy a fentebb leirt módon megszerzett tanitói oklevél a legkisebb részben is semmi kifogás alá ne jöhessen: a bizottság felkéri a főt. egyházkerületi közgyülést, hogy ez ügyet a legközelebb tartandó konvent, tanácskozási tárgyai közé felvétetni méltóztassék.

A bizottság javaslata elfogadtatván, a tantárgyak tanitásának czélszerü berendezéséről javaslattétellel a főiskolai akadémiai tanárkar bizatik meg; felhivatván, hogy e tárgyban nézetét az egyházkerületi tanügyi bizottsághoz terjessze elő s az egész ügy és kérdés, mint az iskolaügy fejlesztésére oly nagy befolyásu, az egyetemes kontventhez tétetik át, annak intézkedése beváratván.

W.

---

*) Ajánlva a konventi képviselők figyelmébe.

Köznevelési és közoktatási szervezetből, az egyetemes konventre vonatkozó és az átmeneti intézkedéseket tartalmazó §-ok.

A mint az köztudomásu, a magyar ref. egyház legközelebbi országos zsinata, a köznevelési és közoktatási szervezetet is megalkotta, mely törvények végrehajtás végett az egyetemes konventhez tétettek át, ezen iskolai ügyi törvényekben az egyetemes konvent hatásköre következőkben határoztatik meg:

Ötödik rész. — A konvent mint közoktatási hatóság.

160. §. Az egyetemes konvent felügyel a ref. egyházban fenálló összes alsóbb és felsőbb iskolák mindennemü szellemi és anyagi ügyeire, s különösen arra, hogy azokban a jelen törvény rendeletei pontosan végrehajtassanak; — s e törvény értelmében az összes tanügy összhangzatos fejlődését vezeti és irányozza.

E czélból:

1. A tanügy könnyebb kezelése végett, segéd közege az egyetemes tanügyi bizottság, melynek munkálatai felülbirálás végett eleibe terjesztetnek.

2. Megbizott szakértők által bármikor meglátogattathatja és vizsgáltathatja a tanintézeteket, hogy ez uton is tudomást szerezzen magának az oktatás menetéről, az intézet vezetéséről, igazgatásáról s egész szellemi és anyagi állapotáról.

3. Statistikai adatokat és mindennemü, az iskolai viszonyokat kitüntető kimutatásokat, bármikor magához kivánhat, az alsóbb foku iskolahatóságoktól az egyházkerületek utján.

4. Felügyel, hogy minden tanintézeti vagyon és alapitványok, biztosan elhelyezve gyümölcsöztessenek, és rendeltetési czéljukra rendesen fordittassanak — E végre joga és kötelessége az illető egyházi hatóságoktól az iskolai vagyonról és annak kezeléséről: hova, miként elhelyezéséről és jövedelmeztetéséről kimutatásokat kivánni, sőt a kezelést és egész gazdálkodást koronkint megvizsgáltatni.

Hatodik rész. Átmeneti intézkedések.

161. §. A jelen törvénynek mindazon intézkedései, melyek még meg nem levő vagy nem rendszeresitett intézetekre vonatkoznak, esetenkint és akkor fognak érvényesittethetni, a mikor az illető intézetek létesülni s rendszeresittetni fognak.

162. §. Mindazon törvények pedig, melyek a már fenálló intézeteket illetik s azoknak rendezésére, igazgatására, belszervezetére tartoznak, azonnal és rögtön hatályba lépnek; felhagyatván mindamellett az egyházkerületeknek azon joguk, hogy a hol és a mennyiben fontos érdekekek koczkáztatása nélkül, az intézeteket fentartó testületek anyagi körülményei nem engednék meg e törvényeknek teljes érvényesitését, ott is ily esetekben az erőkifejtést ugyan folytonosan szorgalmazva, ujabb segélyforrások megnyiltáig, melyeknek eszközlésére az egyetemes egyház is törekedni hivatva lesz — idő és esetenkint 5 vagy legfelebb 10 évi határidőn belől haladékot adhassanak.

W.

Középiskolai törvényjavaslat ügye.

A képviselőház közoktatásügyi bizottsága a középiskolai javaslat tárgyalására a maga kebeléből a második ülésszak elején egy szükebb körü albizottságot küldött ki, melynek tagjai: Baross Gábor elnök, Szathmáry György jegyző, Berzeviczy Albert, Bubics Zsigmond és Zsilinszky Mihály.

Mikor az albizottság megkezdte működését, Trefort miniszter ur egy uj javaslatot terjesztett elé, mely az ezen országgyülés első ülésszaka elején beadott javaslattól sokban különbözik. Nevezetesen mig ez utóbbi VII. Fejezetre osztva, 103 §-ból állott, az előbbi 28 §-ra van összeszoritva, a fejezetek elhagyásával. Mellőzve vannak benne mind azon pontok, melyek miatt a felekezetek annyi nehézségeket támasztottak; kihagyva a katonai gyakorlatok s mindazon intézkedései a nagy javaslatnak, melyek politialis és egészségügyi viszonyokra vonatkoztak; elejtette a miniszter a maga által tavaly pótlólag javasolt s a reáliskolák mellett párhuzamosan felállitni szándékolt gazdasági vagy kereskedelmi szaktanfolyamokat; nemkülönben a felekezeti tanárképző intézetek szervezetét, illetőleg ezek feltételeit és körülirását. De e helyett a 28 §-ból álló javaslatban a tanárképesités az egyetemeknek van fentartva s intézkedés vétetett föl a javaslatba, melyszerint az érettségi vizsgálatokon — a felekezeti intézetekben — az állam részéről két megbizott is vehessen részt.

Az albizottság úgy ezt, mint a 103 §-ból álló javaslatot, valamint a szakértőkkel az első ülésszakban tartott enquête-tanácskozmányok eredményeit, szóval, az egész nagy anyagot tárgyalás alá vevén, uj javaslatot szerkesztett, melynek nevezetesebb rendelkezései és részei a következők:

A javaslat három fejezetre oszlik: A középiskolák szervezete; Igazgatás és felügyelet; Tanárképesités.

Az 1. §. kimondja, hogy középiskolák alatt e törvényben a gymnasium és reáliskola értendő; s körülirja e § a gymnasium és reáliskola jellegét, czélját. A tantárgyak közül csak a rendesek vétettek föl, a rendkivüliek iránti intézkedés a megfelelő tantervnek tartatott fenn.

Továbbá nem magyar tannyelvü középiskolák kötelesek a magyar nyelvnek és irodalomnak, mint rendes tantárgynak tanitásáról oly óraszámban gondoskodni, hogy annak kellő elsajátitása biztositva legyen. Ezt a miniszter ellenőrzi a beküldött tanterv és óraszám alapján.

Különös részletességgel intézkedik az albizottsági javaslat az érettségi vizsgákról, melyeknél lehetőleg minden esélyt tekintetbe véve s úgy állami, mint kulturalis érdekek megóvása tekintetéből nevezetes rendelkezés az, melyben kimondatik, hogy „az érettségi bizonyitványokhoz a miniszteri biztos aláirása is szükséges“, — miben az albizottság egy lépéssel tovább ment, mint a miniszter.

A tankerületi főigazgatóknak széles müködési tér van engedve.

A tanárképesités módozatai és részletei a nagy javaslatból vannak átvéve, de ki van mondva határozottan, hogy a felekezetek képezhetnek ugyan tanárokat, a képesitést azonban az állam magának tartja fenn.

(Magyar Tanügy.)

Országos törvény, a papjelöltek, a népoktatási tanintézetek tanitói és tanitójelöltek védkötelezettsége tárgyában.

1882: XXXIX. t. cz. 5. §-a, az 1868. évi XL. t. cz. 25. §-a helyett:

A törvényesen bevett egyházak és vallásfelekezetek papjelöltjei és papnövendékei, ha besoroztattak és a hittani tanulmányok hallgatását állományba vételök idejében (október 1-én) már megkezdették, hittudományaik folytathatása végett, kérelmök folytán, szabadságra bocsáttatnak.

Papokká szenteltetésök, illetőleg lelkészekké vagy segédlelkészekké lett alkalmaztatásuk vagy kineveztetésök után, a hadsereg vagy a honvédség lelkészi lajstromába vétetnek fel; és háboru esetében, védkötelezettségökhöz képest, vagy a hadseregnél (hadi tengerészetnél) vagy a honvédségnél, ugyszintén a tábori vagy állandó kórházaknál is, lelkészek gyanánt alkalmazhatók.

A törvényesen bevett vallásfelekezetek lelkészi sorában mutatkozó, avagy beállható hiány ideje alatt, egyfelől a főgymnasium két utolsó osztályából besorozott, s tanulmányaikban saját hibájukon kivül megkésett tanulók, ha a sorozó bizottság előtt kinyilatkoztatják, hogy a hittudományok hallgatására és a papi pályára szánták el magukat, illetőleg ha igazolják, hogy a hittani hallgatók sorába, vagy valamely szerzetesi noviciátusba leendő felvételök biztositva van, — s másfelől az egyévi önkéntesség kezdvezményében feltételesen részesitett védkötelesek, a kik ezen kedvezmény végleges megadásának időpontjáig már a hittudományok hallgatóivá váltak, vagy ezen időpontban a hittudományi tanulmányokat megkezdették, illetőleg valamely szerzetbeli noviciátusba felvétettek, feltételesen és azon kikötés mellett részesitendők ezen kedvezményben: hogy utólagosan mind a hittani tanulmányok befejezését, mindezek bevégzése után, papokká lett felszenteltetésöket, vagy lelkészekké, illetőleg segédlelkészekké lett alkalmaztatásukat igazolni tartoznak.

Az ily védkötelesek azonban mindaddig, mig tényleg meg nem kezdik a hittani tanulmányok hallgatását, mozgósitás esetére a harczias állományban tartoznak szolgálatot teljesiteni.

Azok, a kik a gymnasiumi tanulmányokat abban hagyják, vagy ezeknek befejezését, saját hibájukból késleltetik, vagy a kik nem lépnek be közvetlenül a hittudományi tanulók sorába, illetőleg a szerzetesi noviciátusba, vagy végre fölszenteltetésök és a magasabb egyházi rendek felvétele előtt hagynak fel a lelkészi pályával, — ugyszintén azon papjelöltek, a kik az illetékes ministerek által a közös hadügyministerrel egyetértőleg megállapitandó határidő alatt, nem nyernek lelkészi alkalmazást, az egyévi önkéntesi kedvezmény iránti igényök épségben tartása mellett, a törvényszabta tényleges szolgálatnak utólagosan és azonnal leendő teljesitésére köteleztetnek.

Azok, a kik a tényleges szolgálati kötelezettségük teljesitése után kezdik meg, illetőleg folytatják a hittudományi tanulmányok hallgatását, — ugyszintén azon egy évi önkéntesek, a kik a hittudományokat hallgatják, de a fentebb emlitett kedvezményekre ezen törvény értelmében nem birnak igénynyel, és tényleges szolgálati kötelezettségüknek még nem tettek eleget, béke idején a harczias állományban teljesitendő szolgálat alól átalában, az előbbiek pedig, különösen a tartalékbeli vagy honvédségi fegyvergyakorlatok alól is felmentendők, és papokká lett fölszenteltetésük vagy lelkészekké és segédlelkészekké lett alkalmaztatásuk után, a tartalékos, illetőleg honvéd tábori lelkészek lajstromába veendők fel.

Átalában a fölszentelt papok, illetőleg lelkészek és segédlelkészek, szolgálati kötelezettségök ideje alatt, fölmentendők a harczias állománybeli szolgálat alól és a hadsereg vagy honvédség lelkészi lajstromába igtatandók be.

1868. évi XL. t. cz. 27. §-a helyett:

6. §. A népoktatási tanintézetek és ezek között a népiskolák, polgári iskolák és a tanitóképző intézetek tanitójelöltjei, és az ezen népoktatási tanintézeteknél alkalmazott tanitók, a hadseregben (hadi tengerészetben) vagy a honvédségben lett állományba vételük (október 1-ső napja) után, a népoktatást, illetőleg a gazdaság kezelését legkevésbé akadályozó időszakban, nyolcz hét alatt katonailag kiképezendők, azután szabadságolandók, és béke idejében ezen felül csak a tartalékbeli vagy honvédségi időszaki fegyvergyakorlatokban való részvételre kötelezendők.

A nép- és polgári iskolai tanitók sorában mutatkozó vagy beállható hiány ideje alatt, a tanitó-képezdéknek hadköteles korban álló növendékei, a kik a reájuk nézve illetékes sorozójárásbeli rendes ujonczállitás napján, a melyre fel vannak hiva, valamely elemi tanitóképezde két utolsó évfolyamának egyikét hallgatják, vagy tanulmányaikat a polgári iskolai tanitóképezdékben folytatják, és tanulmányaikban nem önhibájuk miatt lett megkésésüket igazolják, a hadseregbe vagy a honvédségbe lett besoroztatásuk esetére, tanulmányaik befejezhetése czéljából, de mozgósitás alkalmával lehető behivatásuk fentartása mellett, szabadságra bocsátandók.

Ezek azután, ha tanitóképezdei tanulmányaikat szabályszerü előmenetel mellett, és jó eredménynyel befejezik, és állandóan rendszeresitett nép- és polgári iskolai tanitói állást nyernek, véglegesen részesitendők ezen törvény kedvezményében.

Azon tanitóképezdei növendékek, a kik az e részbeli igazolványokat nem mutatják be a kellő időben, — nem különben azon nép- és polgári iskolai tanitójelöltek és nép- és polgári iskolai tanitók, a kik a tanitói pályáról még védkötelezettségük ideje alatt lelépnek, a közös hadsereg kötelékébe tartozásuk tiz évi ideje alatt, a mozgósitás esetén teljesitett tényleges szolgálat beszámitásával, a törvényszabta tényleges szolgálat teljesitésére köteleztetnek; ugy azonban, hogy a tényleges szolgálati idő, a közös hadsereg kötelékébe tartozásuk idején tul ne terjedjen.

Azok, a kik örökösödés utján jutottak valamely mezei gazdaság birtokába, ha ezek rendesen ezen gazdaságukban laknak, abban maguk gazdálkodnak s ezen gazdaság földjövedelme elegendő egy öt tagu családnak önálló eltartására, de viszont nem haladja tul ezen jövedelemnek négyszeres mennyiségét; — azon esetben, ha sors-számuk és korosztályuk szerint az ujoncz-jutalékba jutnak, — a hadseregbeli szolgálati kötelezettség tartamára, a póttartalékba helyezendők át, és ennek jutalékába számitandók be, ha pedig sors-számukhoz képest a honvédségbe jutnak, a gazdaság

kezelését legkevésbé akadályozó időszakban nyolcz hét alatt katonailag kiképzendők, azután szabadságolandók és béke idejében szolgálattételre többé be nem hivhatók.

W.

TÁRCZA.

Adalékok a tiszántuli reformált egyházkerület történetéhez.

A tiszántuli reformált egyházkerület legrégibb jegyzőkönyve, 1567—1765-ig terjedő időről szól, e jegyzőkönyv azonban csak azért neveztetik 1567-en kezdődőnek, mert az azon évi debreczeni zsinat kánonai nyomtatásban, eredeti első kiadásukban, hozzá vannak kötve, mert különben a legelső kézirati bejegyzés 1578-ból való, tehát tulajdonképen ezen évben kezdődőnek mondathatnék.

A jegyzőkönyv köttetett 1577. vége felé, vagy 1578. év eleje táján s bóldog emlékezetü Révész Imre véleménye szerint Wittembergben. A felső táblán következő, ma már igen nehezen olvasható czimnyomat maradványai látszanak: „Liber ecclesiarum, ungaricarum cis tibiscum. In ecclesia omnia ordine et decenter fiant. Az alsó fedelen az Igazság Istennőjének képe látszik pallossal jobbjában. Alatta három sor nyomtatvány apró betükkel; de már olvashatlan.

Ezen legrégibb jegyzőkönyvhöz az időrendi tárgymutatót b. e. Révész Imre készitette, a mely igen nagy munka volt, mert abban a bejegyzések semmiféle rendet és időfolyamot nem követnek; igy péld. a legelső lapon 1678. évi, a 3. és 4. lapon 1593-diki, a legrégibb bejegyzés pedig, mely 1578-ból való, az 586. lapon áll; továbbá a kézirások nagyon nehezen olvashatók, a valójában rosz irás és betük halványsága miatt. — A boldogult férfiu nagy fáradtsággal azonban használhatóvá tette, ezen mindenesetre nagy fontosságu történelmi okmányt ref. egyházunk sokszoros javára és előnyére. Az ebből általa készitett tárgymutatót, 1880-dik évben jelentette be az egyházkerülethez (1880. áprilisi j. k. 157. sz.)

Egyházkerületünk birtokában lévő ezen legrégibb okmányból kezdem meg a fontosabb, jellemzőbb és nevezetesebb adatok közlését:

I.

1578-dik évben kezdődnek az ily czim alatti bejegyzések: Catalogus delinquentium ministrorum contra canones ecclesiasticos et poenae. 586. lap.

1578. november 14. Debreczenben. Nagyhalászi Ézsaiás, a superintendens és Félegyházi Tamás debreczeni lelkész előtt, hittel és kézszoritással fogadja, hogy ezentul a részegeskedést, veszekedést kerüli, rosz emberekkel nem társalkodik stb. — Erről sajátkezü reversalist ir be.*) 586. lap.

1579. Toronaeus Máté s több lelkésztársak megbocsátnak Gyarmati Ambrusnak azon sérelmekért, a melyeket ellenök 1579-ben az ugocsai traktusban elkövetett. Aláirnak: Tarpai Ambrus és Szepsi Menyhért. 589. lap. — Gyarmati Ambrus is megbocsát maga részéről tiszttársainak. 590. lap.

1579. április 2. Részletes zsinat Csenger(?)ben. Ebben vádoltatott és marasztaltatott el Tyerphalusi Mihály. 587. l.

1581. junius 28. Az emlitett Tyerphalusi vagy talán Cyerphalusi — Cserfalusi Mihály, részegeskedéssel s más bünökkel vádoltatván, most irja be sajátkezü reversalisát. 587. l.

1581. november 22. Debreczen. Thordai Mihályt az 1581-dik évi károlyi zsinat, hivatalától megfosztván a miatt, hogy illetéktelenül consecrált némely egyenlőtleneket, a kik a superintendens pásztorsága alá tartoztak, most félév mulva, többek közbenjárására reversalis mellett visszafogadtatott. Össze nem illő koru házasok esketéséről lehet itt szó. (Consecratio inaequalium.) 587. l.

1582. junius 12. Ekkor kezdődik a tanulás végett Németországba menő jótéteményes tanulók sorozata. A kimenni akarók névaláirással kötelezik magukat, hogy visszatérvén — egyházi szolgálatba lépnek, s ellenkező esetben visszaadják a felvett pénzt egyházi használatra más akadémikusok javára; ha pedig lelkészi hivatalra lépésök előtt elhalnának, a felvett pénz egy negyede rokonaiké, háromnegyede pedig az egyház rendelkezése szerint uj akadémikusoké legyen. Ekkor mindjárt aláirnak: Kállai János, Gönczi István, Julius János, Nádudvari Mihály, Szamosközi Boldizsár. 654. l.

1582. szeptember 4. A váradi közzsinatban: Tankó János dühös részegséggel és illetlen tánczolással vádoltatván, azon feltét alatt nyer bocsánatot, hogy ha többé ezt teszi, örökre letétessék. 588. l.

1582. szeptember 6. A váradi közzsinatban itéltetett: Szederkényi Cocus János méltatlanul és gonoszul rágalmazván a superintendenst, nyelve kivágására vagy örökös letételre itéltetett; ő azonban 588. l.

*) Ez a legelső kézirati bejegyzés, legrégibb jegyzőkönyvünkben.

1582. október 20. Saját keze iszonyu rosz irásával bejegyzi, hogy némely öreg debreczeni lakosok s polgárok közbenjárására, azon feltét alatt nyert bocsánatot, hogy ha többé ezen hibába esik, soha neki meg ne engedjenek. 588. l.

1583. szeptember 5. Csengerben közzsinat. Nagyfalvi Péter megköszöni, hogy az ő Isten s egyház elleni bünét a csengeri zsinat megbocsátotta. 591. l.

1583. szeptember 5. Molnár György nagybányai fi, ifjui meggondatlanságból Zilahon verekedést követvén el, bünbánatot tart s jobbulást fogad. 590. l.

1584. április 28. Kis Boldizsár debreczeni fi, szamosközi lelkész, a csengeri zsinaton, mely 1583. szeptember 4-én tartatott, részegségbe és más hibákba esvén, letétetett, de bünét megbánta, megjobbult s több lelkészek és nemesek közbenjárására bocsánatot nyert s most jobb életet fogad. 591. l.

1584. junius 1. Váradon közzsinat. Bornömissza Mátyás pesti fi karádi lelkész, a tiszántuli egyházi törvényeket megsértette, mások tisztébe bitorlólag avatkozván; most fogadja hogy efélét többé nem tesz, különben tétessék le örökre. 592. l.

1584. A feltételeknek aláiró akademikusok: Németi N. János, Debreczeni Csorba István; — ezek a debreczeni polgároktól vették a jótéteményt. 655. l.

1584. november 23. Julanus (Gyulai) Mátyás, Somogyi Péter, Báthori nemes embertől kapott először száz aranyat; — Tolnai János a debreczeniek által segélyeztetett. 656. l.

1585. május 21. Szakmári Péter gyakori részegségbe esvén, fölfogadja, hogy egy évig bort nem iszik, különben tétessék le örökre. 592. l.

1585. junius 7. Tasnádon közzsinat. Kozárvári Lukács esküje ellenére több izben arianismusba esvén, most bünbánatot tart és vallást tesz a szent-háromságról. 593. l.

Ugyanezen zsinaton Domahidi György kéczi lelkész, lelkészhez nem illő beszédeiért s gyakori részegségéért Szent-Mihály napig hivatalából kitétetik s ha meg nem jobbul, továbbra is letéve lesz. 594. l.

1586. november 24. Czano Dávid tarcsai fi, nagyfalusi lelkész a Szilágyban, öt egyházmegyének, nev. a debreczeni, váradi, böszörményi, szilágyi és diószeginek, Váradon tartott partikularis gyülésében, hivatalától örökre megfosztatik, mert midőn törvényes nejétől elválasztatott volna, Nagyfaluban eljegyzett egy leányt, továbbá az esperes ellen szüntelen lázongott stb., végre titkon elszökött. 594. l.

1586. november 24. Váradon particularis zsinat, melyet öt traktus, t. i. a debreczeni, váradi, böszörményi, szilágyi és diószegi tart. Itten Daróci Fabricius Lukács, menyői lelkész a Szilágyban, dühös részegségében, fegyveres kézzel támadta meg Nagy István nemes patronust, e miatt hivatalától egy évre megfosztatott, de megengesztelvén a sértett félt s a menyői ekklézsia is közbenjárván érette, bocsánatot nyert azon feltét alatt, hogy félévig bort egyátalában nem iszik; különben örökre le fog tétetni. 594. l.

1587. julius 17. Szederkényi János ismét régi hibáiba visszaesvén, letétetik, de közbenjárásra s fogadás mellett bocsánatot nyer. 596. l. Igen nehezen olvasható sajátkezü reversalis, mely Debreczenben kél.

1587. julius 17. Debreczen. Bogáti Márton baranyai fi gávai lelkész, minden egyházi tiszttől megfosztatott azért, mert mágiával, vagy magikus mesterséggel, a föld gyomrában elrejtett pénzeket keresett; azonban három hónapig letétetve lévén, bünbánatot tartott, érette lelkészek s nemesek közbenjártak s igy a jövőre nézve kellő fogadás mellett bocsánatot nyert. 595. l.

1587. augusztus 10. Debreczen. Thuri János lelkészi hivatalától megfosztatott félévre, részegség, korhelység, gyanus nőkkel társalgás s illetlen tánczolás miatt, de aztán közbenjárásra stb. bocsánatot nyert. 597. l.

1588. augusztus 6. Békési György kiinduló akademikus aláir a feltételeknek, Szamosközi Sándor szinte. 656. l.

1590. junius 22. Közzsinat Nagy-Bányán. Gyakori ismételt részegség s abból származó bünök miatt hivatalukból örökre letétetnek a következő lelkészek:

Börvei Kóróvágó Vazul szent-miklósi lelkész K. Gál ur esperestségében. — Giczi János kisfalusi lelkész ugyanott. — Nagybányai Molnár György pelei lelkész ugyanott. — Batizi Mihály kaplyoni lelkész ugyanott. — Tordai Mihály tarcsai lelkész, Nádudvari Tamás esperességében. 598. l.

1591. junius 6. Közzsinat Váradon. Börvei Vazul és Giczi János mint kevésbé bünösök, azon feltét mellett nyernek bocsánatot, hogy mindenik kezeseket állitson és pedig olyanokat, a kik közül egyik-egyik 25 frtot tegyen le az egyházkerület használatára. 598—9.

1592. julius 18. Debreczen. Domahidi György részegség miatt nehány napra letétetett, de a szatmári

*

traktus s Melith Pál patronus közbenjárására bocsánatot nyert kellő fogadástét mellett. 600. l.

1592. Kőrösi István püspökladányi rektor, mint ilyen igen roszul viselvén magát, lelkészi hivatalra ne bocsáttassék, ha csak hüségesen ki nem tisztitja magát. 585. l.

1593. január 31. Kereszturon (nagyon valószinüen a Bodrog mellett) a tiszáninneni és tuli lelkészek zsinatot*) tartanak, melyben megjegyzik, hogy eddig a magyar nemzetnek nagy becsülete volt külföldön, nemcsak az orthodoxa confessióért, hanem a tisztességes jellemért is; de mostanában rosz hirbe kezd jönni a magyar név, némely akademikusok nagy pazarlásai stb. miatt. Ennélfogva intetnek a wittenbergi és heidelbergi tanárok s polgárok, hogy a magyar ifjaknak való kölcsönzésektől tartózkodjanak, mert nem fogják pénzöket megkapni. A magyar ifjak is intetnek, hogy különösen az elszegényedett hazának nyomorult sorsára tekintve, a pazarlástól tartózkodjanak. 3. l.

1595. Tasnádon részletes zsinat, melyben az határoztatott, hogy az ordinandusok, a következő zsinatig is kibocsáttathatnak a tanitásra, keresztség kiszolgáltatására, szükség esetében a vigasztalásra, az esketésre, de az urvacsorájának kiszolgáltatására nem; azonban kézbeadással fel kell fogadniok, hogy ha a zsinati vizsgán átbocsáttatnak, éltök végéig megmaradnak a lelkészi hivatalban. 659. l.

1595. julius 6. Közzsinat Károlyban. Épen ekkor várták napon s óránkint az erdélyi fejedelem menyegzői pompáját.**)

Bánfihunyadi Mogyoró Benedek, mintegy akarata ellenére, szavazattöbbséggel superintendenssé választatott. 602. l.

1595. julius 6. Csengeri Mihály, a ki 1590-ben egy esperesi vizitáczió alkalmával lerészegedett s e miatt a váradi közzsinatban letétetett, s három teljes esztendeig hivatal nélkül volt, most bünbánatot tart s megtérést fogad. 659, l.

1595. augusztus 27. Szilágy-Csehben, odavaló lelkész Bánfihunyadi Mogyoró Benedek, mint már superintendens, következő házassági ügyben hoz itéletet vagyis tesz intézkedést; Nemes Szücs Máté máramaros-szigeti polgár, nőül vette elhunyt testvérének nejét, a harmadik fokban. Mezőgyáni Vazul szigeti lelkész figyelmeztette őt a tilalomra, de ő Berkeszben egy idegen lelkész által mégis megeskettette magát. Az ügy igy döntetett el: a házasság nem bontatik fel, mert már az eskü megtörtént; mert az ilyen fokuak házasságát csak a pápai hagyományok tiltják, a szentirás nem; a 24-dik kánon sem feltétlenül. Szücs Máté azonban engedetlensége s egy infamis paphoz való folyamodása miatt stb. exkommunikáltatván, három vasárnapon, a predikáczió után, kérjen a gyülekezettől bocsánatot. 602. l.

1595. augusztus 31. Szilágy-Cseh. Bánfi-Hunyadi Mogyoró Benedek intézkedik, egy ügyben, nev. Kékes leányegyház elvált az anyaegyháztól Dobravicától s külön papot akart tartani, noha még paplakja nem volt. Az anya vissza akarta csatolni; itéltetett tehát: elválhatik, de épitsen paplakot minél elébb s a pap ott lakjék. 603. l.

1597. január 16. Tasnádon közzsinat. Végzések:

1. Azok, a kik a régi kalendarium mellett állanak, törvényes meghivás alapján átmehetnek az oly helyekre, a melyekben az uj kalendarium van bevéve.

2. Az ifjuságot a kátéban folytonosan és szorgalmasan oktatni kell.

3. A hazáért s abban az egyházért való könyörgéstől nem kell megszünni.

4. Eltöröltetik az egyházi házassági pereknél, azon két-két pénz, a mely az ügyvédért, a bizonyságok olvasásáért s az idéző pecsétért szokott fizettetni. Az elválasztásért két forintot kell fizetni; az elválasztási levélért, a melyet ki kell venni, az esperesnek annyit kell fizetni, a mennyiben vele megalkudni lehet.

5. A reggeli könyörgéseket, a hol szokásban voltak, meg kell tartani.

6. Karácson, husvét és pünkösd ünnepe két-két nappal s naponkinti két-két predikáczióval, megtartassék; a harmadik napot el kell hagyni. 660. lapon.

7. Keresztelési s lakodalmi ünnepélyek szombaton s vasárnap ne legyenek, hogy az egyházi beszéd el ne hanyagoltassék. A keresztséget, ha vigalom nincs hozzá csatolva, főleg vasárnap, közhelyen kell kiszolgáltatni, mert sákramentom az.

8. Szathmári István tudós és kegyes csengeri papot és szatmári esperest a templomban, a vizsga megkezdése előtt szélhüdés érte, két óra mulva meghalt s ott tisztességesen eltemettetett.

Ordináltatott 26 egyén. Köztük elől Moses Kállai ad Telegd, Johannes Tánczos debrecinus, ad Nagylak. 661. l.

Következő esperesek voltak jelen:

Derecskei Ambrus, váradi lelkész,

*) Ez a legelső formaszerü zsinati bejegyzés.

**) Báthori Zsigmondnak Mária Christierna osztr. főherczegnővel tartandó menyegzői pompájáról van itt szó.

Hodászi Lukács, debreczeni,
Mónai János, tasnádi,
Kisdobszai Dániel, zilahi,
Szathmári Isiván, csengeri lelkész,
Csorba István,
Csengeri János, pálczai lelkész,
Böszörményi Máté óvári lelkész,
Mediomontanus (felső-bányai?) Pál váraljai lelkész,
Antistites et viri excellentiores: 662. 662.
Julanus János, váradi kollega,
Gönczi István, gönczi lelkész,
Ujfalusi Imre, debreczeni rektor,
Csanádi János nagybányai lelkész és több más közlelkészek legalább is kétszázan.

Ily ügy is döntetett el:

Egy dengelegi ifju eljegyzett egy leányt; — azonban ezen eljegyezve levőnek nővérével már tilos viszonyban élt; elszökött tehát s az eljegyzettet semmiképen nem akarta elvenni, hogy a vérfertőztetést kikerülje. Kilencz évig bujdosott s az alatt az eljegyzett nő, az esperes engedelmével, mint ártatlan, egy másik férfival házasságra lépett. Visszajött a bujdosó is s miután bünét megbánta, (660. l.) megengedtetett neki, hogy házasságra léphessen. 663. l.

Tóth S.

(Folyt. köv.)

Irodalom.

Megjelent az **Uj magyar Athenás**-nak vagy is az ujabbkori magyar prot. egyházi irók életrajz gyüjteményének 3-dik füzete. Ára 50 kr. Fekete Mihálytól Irinyi Józsefig ismerteti és jellemzi prot. iróinkat. E nagy érdekü és közhasznu vállalatot, a legmelegebben ajánljuk a prot. olvasó közönség figyelmébe!

Evangyéliomi lelkészi tár negyedik évfolyam I—III. füzete. Szerkeszti és kiadja Czelder Márton. Tartalmaz egyházi beszédeket Böszörményi Kálmán, Sylvester Domokos, Némethy Lajos, Medgyes Lajos, Kupai Dénes, Hörk József, Rácz Károly, Láng Adolf, Fábián Mihály, Nagy Lajos, Farbaky József, Lukács Ödön egyházi iróktól. E jelesen szerkesztett lelkészi szakközlöny, megjelen negyedévenkint egy füzetben, hozva annyi egyházi beszédet, a hány vasár és ünnepnap következik az év folyamában. Előfizetési ára az egész folyamnak a Figyelő megrendelői részére 2 frt, másoknak 3 frt. Ezenkivül külön jelenik meg a lelkészi tár gyászesetekre. Előfizetési ára 1 frt 50 kr.

Oknyomozó történelemmel foglalkozók figyelmébe: A nagykárolyi gróf Károlyi család oklevéltára. A család megbizásából kiadja gróf Károlyi Tibor. Sajtó alá rendezi Géresi Kálmán. Első kötet: oklevelek 1253—1413. Budapest 1882. Ezen első kötethez 5 tábla phototypikus mü melléklet van csatolva. I—XVIII. 620. l. nagy 8-adrét. Ára 5 frt. Tartalmazza az előszót, melyben a szerkesztő Géresi K. a Károlyi család levéltárának rövid történetét s azon elveket és szabályokat ismerteti, melyeket szem előtt tartott és követett az oklevelek szövegének közlésében. — 370 oklevél közöltetik s mindegyiknek rövid tartalma magyar nyelven. El van látva igen gondosan és pontosan szerkesztett név- és tárgymutatóval, mely e kiváló érdekü gazdag gyüjteményt könnyen használhatóvá teszi. A mü ugy tartalmánál, mint kiállitásánál fogva is egyik maradandó becsü és értékes terméke 1882. évi irodalmunknak: méltó dicsőségére szolgál a nagy nevü károlyi gróf családnak, nem különben Géresi K. e téreni szakavatottságáról s hivatott munkásságáról tanuskodik. Mi csak azt óhajtjuk, hogy a jeles szerkesztő a vállalatot mielőbb fejezhesse be magyar nemzeti történelmünknek sokszoros érdekében, következzenek gyorsan egymásután a kötetetek.

A nagy jelentőségü ugy nevezett **Herzog theologiai reál**-encyklopediájának, — mely nagyszerü vállalatot Herzog és Plitt szerkesztők halála után, Hauck Albert erlangeni theol. tanár vett át és folytat — legközelebb megjelent 105. és 106-dik füzetében, találkozunk Pázmány Péter életének rövid és jellemző ismertetésével Balogh Ferencz debreczeni hittanártól. Pázmány Péternek, e mindenesetre nagy férfiunak életét midőn ismerteti szerző, megkülönbözteti az ő irodalmi, politikai, egyházi szereplését és müködését s ugy tér át az ő rövid jellemzésére, (I. Litterarische, II. Politische, III. Priesterliche Laufban, IV. Charakterisirung), melyből álljon itt egynehány pont: Die römische kath. Kirche war ihm die „suprema lex.“ Ihr ordnete er alles unter, die Interessen seines Vaterlandes, seiner Nation und deren Freiheit. — Gegen Bethlen und in ihm gegen den Protestantismus hegte er einen grenzenlosen Hass: vellem si Majestas sua ita cum Bethlenio ageret, sicut agendum jubet scriptura s. cum diabolo: resistite diabolo et fugiet a vobis“ schrieb er in einer an den Kőnig gerichteten Denkschrift. Auch als Erzbischof und Kardinalblieb er ein Jesuit. Dass Europa eine protestantische Nation weniger besitzt, ist sein Werk.

Köszönet és elismerés szerzőnek, hogy magyar prot. egyházunkról a külföld elébe biztos és igaz adatokat és jellemzéseket terjeszt.

Különfélék.

A debreczeni ref. egyház kebelében született a múlt év folyamában 1473; és pedig fiu 732, leány 741. Meghalt 1240; 651 fi és 589 nőnemü. Szaporodás 233. Házasságra lépett 377 pár. A róm. katholikus egyházban született 306. meghalt 244; a szaporodás: 62.

A debreczeni ref. egyházban a presbyterium ujjáalakitásának munkája, a múlt hó végén kezdetett meg, a szavazati ivek összeszámitásának eredménye legközelebb fog megtörténni. Vajha teljesen megnyugtató lenne az eredmény, s olyan presbyterium állana elő, a minőt megkövetel ezen fényes egyház multja és jövendője!!

Baldácsi alapitvány ujabb szervezetére vonatkozó szabályok tárgyalása és megállapitása tárgyában, a 11 egyházkerület küldötteinek tanácskozása, folyó hó 18-án Budapesten 7. sz. a. a pesti ref. egyház épület másod emeleti tanácstermében d. e. 10 órakor veendi kezdetét.

Néhai **Biró Károly** vólt tasnádi ref. lelkész barátai elhatározták, hogy a korán elhunyt derék férfiunak sirjára egy sirkövet állitanak fel s teljes árvaságban maradt gyermekeinek sorsán is lehetőleg segiteni fognak: e kegyeletes és nemes czélból aláirási iveket bocsátottak szét az elhunytnak barátaihoz, volt hiveihez és ismerőseihez. — Ezen ivek közül egy hozzánk is küldetett s mint a bóldogultnak barátai, kik igazán szerettük s becsültük őt, ajánljuk ezen ügyet ref. lelkipásztortársaink pártoló figyelmébe s készséggel magunkra vállaljuk az adományok közvetitését is; különben az adományok Dulka Elek gyógyszerész urhoz küldendők Tasnádra.

Szerkesztőségünk 5 frttal meg is kezdi az aláirást.

A debreczeni ref. egyház javára a mult évben igen szépen folytak be az adakozások. Ezek közt első helyen áll Szikszay József és nője 1000 frtos adománya, kamataiban a városi ref. elemi iskolai tanitók és tanitónők jutalmára. — Nevezett kegyes adományozóknak ez már 2-dik ily nemes czélu alapitványuk, mert még 1867. évben tettek már ily alapitványt szintén 1000 frtban, melynek 5 % kamata a debreczeni főiskolában levő elemi osztályok tanitói közül annak, ki legjobb sikert és eredményt mutat fel, szokott kiadatni. Elismerés és köszönet e szép tettekért.

Révész Imre emlékre közvetlen szerkesztőségünkhöz a felső-bányai ref. egyház gondnokságától 5 frt, a turkevei egyháztól 10 frt küldetett be.

A nagybecskereki ref. egyház lelkésze deczember 17-én predikált a kisujszállási templomban, beszéde adakozásra kérte fel hiveinket egyháza biztos megalapithatására. A beszéd hatott, 3 napi gyüjtés eredménye 508 frt 3 kr. — Dicséretre méltó keresztyén buzgóság, mely tettekben nyilvánul. A többi kun egyházakban is szépen mutatkozott a kegyelet, jelesül a madarasi ref. egyház 160 frt 56 kr,

kunhegyesi	„ „	187 „	71 „
karczagi	„ „	182 „	25 „
turkevi	„ „	301 „	— „
kisujszállási	„ „	508 „	3 „
	összesen	1339 frt	55 kr.

Gazdag kútforrás a keresztyén szeretet! Vajha e forrás kiapadhatlan lenne!

Kisujszállás, 1882. decz. 26. K. Hajdu Lajos.

Gyászhir. Kincses János, vólt gyulavárii fitanitó (rektor), ugyanott később több közhivatalok viselője, majd nyugalomba lépett s legutóbb Gyulán, Dániel tanitó fiánál lakó tisztes öreg szolgája az Urnak, folyó év és hó 1-én elhunyt végelgyengülés következtében 78 éves korában. 8 év előtt veszté el feleségét, egy éve pedig kedves Pál fiát, tamásdai lelkészt. Temetése f. hó 3-án volt. — Megaggott és elfáradott vándor, kisérjen a jók és tieid emléke, fedje béke és nyugalom hamvaidat!

Értesités. A nagy-kanizsai kisdednevelő egyesület jótékonyczélu sorsjegyeinek huzása 1882. évi deczember 31-ről a nagym. m. kir. pénzügyministeriumnak 1882. évi deczember 22-én 75,567. sz. alatt kelt magas rendeletével 1883. évi julius 1-ső napjára halasztatott, mely napon a huzás visszavonhatlanul s okvetlen megtörténend.

Az elhalasztás indoka az, hogy a kibocsátott sorsjegyeknek csak egy ötödét sikerült értékesiteni, e mellett 20 ezer darab sorsjegynél több volt a közönségnél kint, melyért sem az érték nem küldetett be, sem a sorsjegyek vissza nem érkeztek s igy a kitüzött jótékonyczél kivánt mérvben nem éretvén el, bizonyára a minden szép-, jó- és nemesért lelkesülő érdekeltek, szives beleegyezéssel veszik tudomásul s a czélt továbbra is kegyes pártfogásban részesitik. Mire nézve hazafias bizalommal tiszteletteljesen felkérem mindazokat, kiknél még sorsjegyek vannak, hogy azt értékesiteni mielőbb kegyeskedjenek. — Ujabb megrendelések köszönettel vétetnek s posta fordultával eszközöltetnek. — A huzásnak 1883. évi julius 1-ső napjára történt elhalasztásával sem a tervezetben, sem egyéb intézkedésekben változás nem történt. — A nyeremény tárgyak Milhofer n.-kanizsai ékszerész testvér uraknál van elhelyezve s mindenkor megtekinthetők. Továbbá minden értesülés a n.-kanizsai kisdednevelő-egyesület nádorutczai ovoda-épületében levő irodában nyerhető, hová a levelezések is bérmentve intézendők. — Nagy-Kanizsa, deczember 31-én 1882. — Hazafias tisztelettel, a sorsjátékot rendező bizottság nevében Somssich Lőrincz, bizottsági elnök és pénztárnok.

Felelős szerkesztő: **Tóth Sámuel.** Szerkesztő társak: **Békési Gyula, Géresi Kálmán.**

Vallásos iratok.

1) **Bibliai kézikönyv.** Kalauzul a Szent-irás tanulmányozásához. Készitette Dr. Angus József, a Royal Asiatic Society tagja. Lelkészek és theologiát tanulók számára. Angolból forditva 46 iv, földabroszokkal; vászonba kötve 3 frt 80 kr.
2) **A zarándok utja.** (Képekkel). Egész vászonba, czimmel, 25 iv kötve . . . . 80 „
Ugyanaz fél vászonba kötve . . . . . 70 „
3) **Bibliai földrajz.** (Képekkel.) Palestina földabroszával 23¼ iv kötve . . . . 70 „
Ugyanaz finom kötésben . . . . . 90 „
4) **Bibliai régiségek.** (Képekkel.) Palestina földabroszával, 23 iv kötve . . . . 70 „
Ugyanaz finom kötésben . . . . . 90 „
5) **Hajnalpir.** (Képekkel.) Egész vászonba kötve . . . . . 70 „
Ugyanaz közönséges kötésben . . . . 40 „
6) **Napfelkölte.** (Képekkel.) Egész vászonba kötve . . . . . 70 „
Ugyanaz közönséges kötésben . . . . 40 „
7) Dr. Saphir: **Krisztus és az Irás.** 11 iv kötve 60 „
11) **A vallástisztitás első bajnokai Magyarországon.** (Képekkel.) 10½ iv kötve . . 30 „
Ugyanaz finom kötésben . . . . . 50 „
20) **Az örök élet utja.** 9 iv kötve . . . . 10 „

Megrendelések intézendők König R. lelkészhez Budapesten, Váczi-ut, 76. szám alatt, honnan minden küldemény utánvétel mellett bérmentve szállittatik. 1—3

Debreczen, 1882. Nyomatott a város könyvnyomdájában. — 4.